

Sámi vuolggasaji nannen oahpahusas – rituálat guovddážis

PIGGA LAUHAMAA

Láidehus

Mánnggat skuvladutkamat čájehit, ahte dálá sámeskuvla doaibmá ainge oarjemáilmmi skuvlakultuvrra vuodul, eaige sámi servodat ja dan dárbbut leat váldojuvvon doarvái vuhtii skuvlejumis. Dán artihkkalis raban iežan skuvladutkanprojeavtta vehkiin 2000-logu sámi skuvlla dili luohkkálanja siskkobealde. Sámi skuvla mearkkaša dás skuvlla, mii čuovui Norgga beale O97S (1997) oahppoplána. Ođđa sámi oahppoplána «Máhttolokten sámi oahppoplánabuvttus» (Oahpahusdirektoráhtta 2008) lea vuodđojurdagiid dáfus seammalágan go O97S.

Čállošis guorahalan muhtin beliid, mo oarjemáilmmi skuvlavuogádaga sáhtášii cuvket ja mo sámivuoda nannet geavtlaš skuvlabarggus. Artihkkala vuolggasadji lea sámi oahppoplánaárvoštallanbarggus (Lauhamaa 2003) ja lisenšiáhtadutkamušas (Lauhamaa 2008), man dás teorehtalaččat viiddidan rituála-doahpágiin (Wulf 2008). Dán artihkkalis suokkardan, maid rituálat sáhtášedje mearkkašit sámiid áige-, báike- ja diehtoáddejumi ektui, ja mo dáid heivehit luohkkálatnjii vai sámeskuvla ollašuvašii buorebut go dán rádjái.

Rituálaid sáhtta maiddáid áddet meanut-doaban. Árbevirolaččat sámiid rituálat leat ovdamearkan namma-addin, buorástahttin, soagņu, heajat ja hávdádeapmi. Dábálaččat leat hárvánan áddet rituálaid sirdášeapmin ahkodagas dahje stáhtusis nubbái, nugo gástta, soagņu dahje konfirmerendoalut leat. Dán čállošis heivehan pedagogalaš antropologa Christoph Wulf (2008) teoriiija rituálaide. Christoph Wulf mielde biras dagaha ja oážžu áigái rituálaid (2008: 54). Rituálat leatge servožii guoskevaččat, ja dat sáhttet inkluderet dahje ekskluderet; namalassii fátmastit dahje guoddit olggo-

beallái olbmuid. Rituálat sáhttet leat maiddái stereotypiiijat. Dálá servodat lea máŋggabealát ja rievdan sakka ovddežis. Danne leat eambo mikrodási rituálat, muhto dat eai leat seamma čielgasat go ovdal.

Rituálain lea nana mearkkašupmi oahppamis. Dákko bokte leage čielggas, ahte maiddái skuvllas dáhphuvvet rituálalaš doaimmat. Rituálat sáhttet sisttisoallat maiddái ráddjējumiid ja veahkaválddi. (Wulf 2008.) Ovdamearkan čiegusoahppoplánas ja rituálain lea oktavuoha. Skuvllain doaibmá fámollaš čiegusoahppoplána ja dan fertešii diehttalas čállit oidnosii ja suokkardit dan, vai sáhttit áddet fámu, mii lea čiegusoahppoplána duogážiš. Čiegusoahppoplána šaddá skuvllas negatiivvalaš rituálaid doaibmabáikin.

Ovdal skuvla ii leat dárbbášan diđoštít iige beroštít, mo lágidit kultuvrralaččat lagaš oahpu, lohká Mihkkal Niillas Sara (2003: 123). Duogáščilgehus sáme-kultuvrra váilevaš sajádahkii lea dat, ahte skuvllas lea iežas oahpahus- ja oahppanárbevierru, man historjá lea čadnon oarjemáilbmái. Sámit leat goitotge beroštišgoahtán ovddidit skuvlavuogádaga ain beaktilebbot earret eará sámi oahppoplána proseassaid ja Sámi allaskuvlla dutkiid ja oahpaheaddjeskuvlenossodaga doaimmaid vuodul.

Sámi áige-, báike- ja diehtoáddejupmi

Sámi skuvlla oahpahusa geavatalaš lágideami dutkkadettiin loktanii guovddáži formála ja eahpeformála oahppama oktavuoha. Dutkanmateriála vuodul dat guokte oahppankultuvrra – oarjemáilmmi skuvlakultuvra ja sámi árbevirolaš oahppan – eaba albmáláhkai deaivvat skuvllas. (Lauhamaa 2008.) Ráhkadin sámi oahppoplána teavstta (O97S 1997) vehkiin málle, mo oahpahusa berrešii láchčit, vai dat juvssašii kultursensitiiva oahpahusa mihttomeriid. Málles loktanedje dehálažžan áige-, báike- ja diehtoáddejumit. Guovddáš jearaldat lea, makkár mearkkašumi áigi, báiki ja diehtu ožžot sámi skuvllain. Áigetabeallat, fysalaš latnjageavaheapmi ja bargovuogit leat ovddit dutkamušaid mielde dehálaččat jus hálidat rievdadit oahpahusa (gč. omd. Cuban 1993).

Sápmelaš báikeáddejupmi ii leat njealji seainni sisa čadnon, fal buorebutge luovos, lundui gullevaš (Fjellström 1985: 230–240). Lanja ja báikki áddejupmi ja dasa guoski organiseren leat dehálaš oassi sosiála eallimis. Oarje-

máilmmis latnja ja báiki áddejuvvo arkitektuvrralaš báikin, fysalaš báikin, psykologalaš báikin, teorehtalaš báikin jna. Álgoálbmogiidda báike- ja latnja-áddejumis leat fárus eana ja olbmot. Čuolbman šaddá dat, ahte álgoálbmogat leat viegal fievrriduvvon spatiála oarjemáilmmi áddejupmái báikki birra. Nuppiin sániiguin álgoálbmot báiki lea koloniserejuvvon. (Smith 1999: 51.)

Áigi áddejuvvui ovdal beaivváža jođu mielde ja dasa laktasii luonddu dárkun. Go doaibmanbiras rievdá ovttalogin ja ráddjejuvvon, maiddá áddejupmi áiggi birra rievdá stivrejeaddjin ja hehte doaibmama. (Helander – Kailo 1999: 243.) Áiggi kontrolleren gáidada olbmo kosmologalaš áddejumis. Imperialistalaš ja koloniála áiggi čuovvun ja njuolggadusat vieris-mahttet álgoálbmogiid. (Smith 1999: 55.)

Sápmelaš diehtoortnega govve Elina Helander ja Kaarina Kailo mielde buoremusat dat, ahte diehtu ii iešalddis leat miige ulbmil, muhto das lea geavahanárvu. Dát mearkkaša dan, ahte olbmot oassálastet njuolgut dieđu buvttadeapmái ja leavvamii, mas bargu ja vuoiññastanbottut doibmet dieđalaš semináran, mas diehtu suokkarduvvo. Dieđateorehtalaš duohtavuoha ilbmana muitalusaid, ságastallamiid, ráddádallamiid, árvvostallamiid, muituid ja vásáhusaid bokte. Diehtu maiddá testejuvvo eallima ja barggu iešguhtege konkrehta dilis. (Helander – Kailo 1999: 233.)

Sámi skuvla ja rituálat

Lea čielggas, ahte skuvla lea rituála aktivitehta, gos oidno skuvlla hierarkiija ja fápmostruktuvra (Wulf 2008: 55). Makkár rituálat sámeskuvllas leat?

Luohkkálatnjii boadedettiin oahppit vurdet ráiddus luohkkálanja olggo-bealde. Oahpaheaddji rahpá čoavdagiin luohkkálanja. Go leat luohkkálatnjii joavdan, de čužžot ja dearvvahit oahpaheaddji oktii jitnii ovdal go besset čohkánit. Čohkánettiin sii bargagohtet jienajávohaga oahppogirjiiguin pulpeahaidis guoras. Gaskkas sii guldalit go oahpaheaddji oahpaha. Oahppit mannet olggos kvárta boddui 45-minot oahppodiimmu mañná. Dasto rievdá fága ja seamma geardašuvva beaivvi ja vahku miehtá. Ja seamma fas mánotbaji mañná ja jáhkkimis čuovvovaš jagi. (Dutki iežas beavegirji čakčat 2001.)

Dán ovdamearkkas lea sáhka sirdášeamis ruoktokultuvrras skuvlakultuvrii.

Oahppiid ráiddus vuordin lohkkaduvvon luohkkálanja olggobealde, oahpaheaddji čoavddabunta, čuožžun pulpeahta ovddas ja oahpaheaddji dearvvaheapmi leat vuohki heivehit mánáid konkrehtalaččat oahpes ruoktomáilmmis sosiála ja akademalaš skuvlla vuordámušaide. Jienajávohaga bargama oahppit gutnejahttet, muhto dat ii leat oahppiid mielas álo álki. Rituálat buvttadit ortnega, dávjá hierárkijaid bokte, mas lea fápmostruktuvra mielde iešguhtege joavkkulahtuid, ahkebuolvvaid ja sohkabeliid gaskkas. Dákkár vuohki ordnet struktuvrra ekskluderejit, vuoimmehuhttet, dahket oahppi sivalažžan ja leat negatiiva ja veahkaválddálaš vuogit. (Wulf 2008: 54–56.)

Ovdamearka govvida maiddái dan, ahte skuvla dagaha dihto rituálaid dahjege meanuid maid ulbmilin lea gárvet stuoraservodahkii buriid ja jegolaš bargiid. Dát vuolggasadjá vierismahtta sámi oahppiid sámivuodas, dasgo sámiid áige-, báike- ja diehtoáddejupmi eai beasa guovddázii doaibmanmálles, mii vuodđuduvvá autoritehtii, lineára áigeáddejupmái ja njealji seainni sisa. Dákkár rituálat jotket koloniserema, dasgo bálvalit oarjemáilmmi skuvlakultuvrra viehkamiin diimmu maŋis, gudnejahttimiin autoritehtaid ja girjji dieđuid ja gáidamin lagaš báikkis. Lea sáhka lohkkaduvvon ja giddejuvvon ilbmanemiin, mat buktet ovdan fápmovuogádaga. Sámi skuvlla oktavuodas fertege cuvket stáhta makrokultuvrralaš fápmovuogádaga, mii ilbmana skuvlla mikrokultuvrras maiddái negatiivvalaš fápmun.

Skuvla našunálastáhta vuogádahkan dagaha dualismma sámi skuvlla oktavuhtii. Rituálat huksejit servodaga seammás go huksejit ođđa sosiála duohtavuoda. Sosiála hierarkijat ja fápmovuogádagat oidnojit rituálaid oktavuodas. Rituálat leat čadnon áigái ja báikái, daid kultuvrralaš ja historjjálaš diliide. Virtuálalaččat, symbolalaččat, miellagovahusa ja duohtavuoda bokte báiki hábme historjjálaš ja kultuvrralaš duohtavuoda; dát ovttas huksejit birrasa mii váikkoha rituála oassálastiide. Dát máksá viidábut maid dan, ahte oarjemáilmmi skuvlakultuvrra mikrodási rámmat historjjálaččat leat kopijiat girkolanja fysalaš hámmis, báhpaid autoritehtas ja viidábut oarjemáilmmi biđgejuvvon áigetabeallas, man ulbmilin lei earret eará oahpahit oarjemáilmmi áddejupmái vuodđuduvvan bargomorála. Namuhuvvon áššit ovttas dagahit sámi oahppiide cuvkejuvvon máilmmigova ja vierismahttet sin sámivuodas. Ákkastalan dan dainna, ahte sámi máilmmegovva áddejuvvo holistalažžan, muhto go sámi oahppit sirdásit ruoktokultuvrras skuvlakultuvrii, de beaškkehit guokte máilmmigova oktii. Nubbi čuolbma lea dat, ahte assimilerema boađusin mánggat sámít leat massán

sámi máilmmigova ja danne fas skuvlla bargun livččii addit ruovttoluotta dan – dekoloniseret.

Áigi ovddasta rituálalaš doaimmaid. Oarjemáilmmi áigeáddejumi čuovvun lea ain suollemaš vearju koloniseret mielaid. Skuvlakultuvrii mihtilmas áiggi čuovvun sáhttá oktageardánahttit sámeoahppiid. Skuvlaoahppan vieris- mahttá oahppiid dákko bokte iežaset sámevuodas, go skuvllaid áigetabeallat čuvvot oaiveáššis 45 minuhta juogu (gč. Lauhamaa 2008: 76, 78). Go heiveha sámi áigeáddejumi skuvlii, de oahpahusa galggašii ordnet beroškeahttá 45 minuhta áigejuogus. Sáhka lea holisttalaš áigeáddejumi atnuiváldimis lineára áigeáddejumi sadjái, mas sámi jagiáiggit livčče vuolggasadjin. Vuosttamušžan rituálat leat mielde huksemin mánáide servodaga áige- áddejumi. Vánhemat huksejit mánnávuodas dihto áigeáddejumi mánáida- saset. Áiggi čuovvun lea kultuvrralaš oahppanproseassa ja rituálat leat mearkkašahttit dákko bokte. (Wulf 2008: 60–70.) Bearraša áigeáddejupmi ja sámi servodaga áigeáddejupmi spiehkastit skuvlakultuvra áigeáddejumi ektui, de skuvlakultuvra ii goittotge leat doarvái nannosit váldán dán hástalusá duodas.

Báiki sátnin juo mearkkaša sámiide ruovttu. Skuvllas galggašii dán áddejumi vuodul áddet oahppanarena viidábut. Ruoktu lea goittotge rievduvuvon. Goadiš ledje mánggat oasis, mas ledje iešguhtege doaimmat (Fjellström 1985: 235). Jus goadi hámi ja doaimma heiveha sámeskuvlla luohkkálatnjii, sáhttit jurddašallat vaikkeba stašuvdnoahpahusa. Luohkká juhkkajojuvo iešguhtege doaimmaid dihtii doaibmabáikin ja nu dábálaš luohkkálanjahápmi guđđojuvo eret. Maiddái servodat, sosiála oktavuodát ja luondu leat oasis juohkebeaivválaš doaimmain. Báiki lea dávjá oarjemáilmmi áddejumis áddejuvvon stáhtalaččat ja luvvejuvvon áiggis (Smith 1999: 52).

Sápmelaš áddejumi mielde diehtu ii leat autoritehtaid hálddus, muhto baicce oktasaš. Skuvllas diehtu goittotge dávjá vuodduvuvvá diehtagii ja dát aoidnu dominere. Ja ná dat galgáge muhtun muddui leat, muhto čuolbman šáddá, ahte juos diehtu lea luovus juohkebeaivválaš eallimis, de diehtu šáddá abstraktan. Árga lea goittotge konkreta ja vuodduvuvvá juohkebeaivválaš eallima vásahusaide. Sámit hálddašit ollu eahpeformála dieđuid. Dát diehtu lea holisttalaš ja báikái gullelaš ja maiddái dehálaš oassi sosialisieremis. Dákkár lahkonoanvuohki veahkeha manáid ja nuoraid buorebut eallit dálá dilis mii lea. (Bergland 2001: 9.) Nappo diehtu maid oahppit dárbbášit, lea

oassin skuvlla seinniid olggobealde.

Ovdamearkan Freinet (1987), Steiner (1979) ja Montessori (1969) pedagogihkat leat čoavdán skuvlakultuvrii mihtilmas vugiid organiseret oahpahusa. Dat lea vejolaš maiddái sámi oahpahusas nugo ain juo Asta Balto (2008) akšuvdnadutkan lea čájehan, mas dihtomielalaččat cuvkejedje skuvlakultuvrii dábálaš vugiid áddet áiggi, báikki ja dieđu. Namalassii sii leat luvven áigetabeallaid ja mannan luohkkálanjaid olggobeallái ja dalle oahppit leat beassan guovddáš rollii oahppamis.

Geas lea dasto rievadanagenda – geas lea váldi rievdadit? Dát lea váttis jearaldat. Rektoris lea čielgasit guovddáš rolla skuvlla rievdamis, muhto dat lea maiddái olles skuvlla ja servodaga ovddasvástádus. Rektoris lea váldi vuolggahit ođasmahttindoaimma. Dat ferte goittotge leat oktasaš, oktasaččat oamastuvvon jurdda ovdalga galggaš doaibmat. Viidásabbot lea maiddái servodatlaš beroštupmi. Sámiid servodatovdáneapmi modearna hámis lea goittotge gaskan. Leago dilli nu ahte, mis eai leat vuogit velá váldit háldui iežamet organisašuvnnaid ovdalga lágalaš rievttit leat sajis?

Gaskkusteaddji ráhkadusat skuvlla sosialiseremis ja enkultureremis

Stuart Hall (2003: 85) čállá, ahte kultuvra mearkkaša oktasaš mearkkašumiid ortnega, maid seamma servožii, jovkui dahje álbmogii gullelaš olbmot geavahit vai ožžot čielgasa máilmmi jođus. Kultuvrrat oktiibeaskalit hui álkket (Hannerz 2003). Oarjemáilmmi skuvlakultuvra beaškala álkket oktii sámevuodain. Čilgehus dása veadjá leat dat, ahte vaikke skuvla leage historjjálaččat doaibman sámiid gaskkas jahkečuđiid, de sámiin ii leat iežas skuvlakultuvra, mas livččii iežas vuolggasadji ja iežas árvvut. Sáhka lea nappo váldegaskavuodain ja skuvlla mánggabelát diliin.

Skuvllas eai leatge dušše oarjji ja sámi vuostálasvuodát, muhto maiddái sámi skuvlla siste leat hástalusat girjáivuoda dihtii. Skuvla iešálldis lea jo kompleaksa ja das leat hástalusat – mánggakultuvrrat oktavuoha lasiha dáid beliid. Vuosttažettiin lea sáhka oarjemáilmmi ja sámi máilmmigovaid earuid birra. Sámi áddejumi sáhhtá dulkot leat monisttalaš dahje mánggabelát. Mánggabelátvuoha čujuha holisttalaš áddejupmái. Skuvlakultuvrra oarjemáilmmi máilmeáddejupmi fas lea kristtalašvuoda dihtii dualisttalaš. Dát

čuolmmat čujuhit mielaid dekoloniseren dárbbui sámi skuvlla olis.

Sámi skuvlla oktavuodas lea viidábut maiddái sáhka kultuvrralaš kodaid ja oahppankultuvrraid oktiibeaskkeheamis. Lassehástalusa buktá dat, ahte váldokultuvrra prinsihpat, árvvut ja navddut leat dávjá konflikttas álgoálbmogiid vástideaddji áššiiguin (Kuokkanen 2007: 51). Danne leage dehálaš suokkardit, makkár ráhkadusat sáhttet gaskkustit iešguđetgelágan oahppankultuvrraid. Gaskkusteaddji ráhkadusat galget dahkat vejolažžan gulahallama, kultuvrralaš heiveheami ja konfliktta čoavdima. Gaskkusteapmi lea oasis teknihkalaš ja oasis sosiála proseassa. (Nurmi – Kontiainen 1995: 70.) Gaskkusteapmi dárbbášuvvo, dasgo skuvlla áigetabeallat, fysalaš latnja-geavaheapmi ja bargovuoigt sosialiserejit oahppiid oarjemáilmmi servodaga dárbbuid ektui. Dákko bokte sáhka lea das, ahte skuvlla sosialiseren ja sámevuoda enkultureren eaba deaivvat.

Enkulturašuvdna-doaba geavahuvvo dávjá sosialiseren-doahpaga synonyman. Dat eai goittotge dievaslaččat vástit nubbi nuppi. Go sosialiseren deattuha servodaga lahttovuhtii šaddama, enkulturašuvdna bealistis deattuha kultuvrralaš servoža lahttun šaddama ja kultuvrra oahppama. Sosialiserenproseassas sosialiserejuvvo servodahkii ja enkulturašuvnna ohppojuvvo ja oamastuvvo kultuvra (Jargon 1994: 52). Sosialiserema ja enkulturašuvnna gaskasaš čuolbma lea dat, ahte jus sosialiseren dáhphuvvá almmá enkulturašuvnna haga, individa sáhtta manahit kultuvrralaš árbevierus.

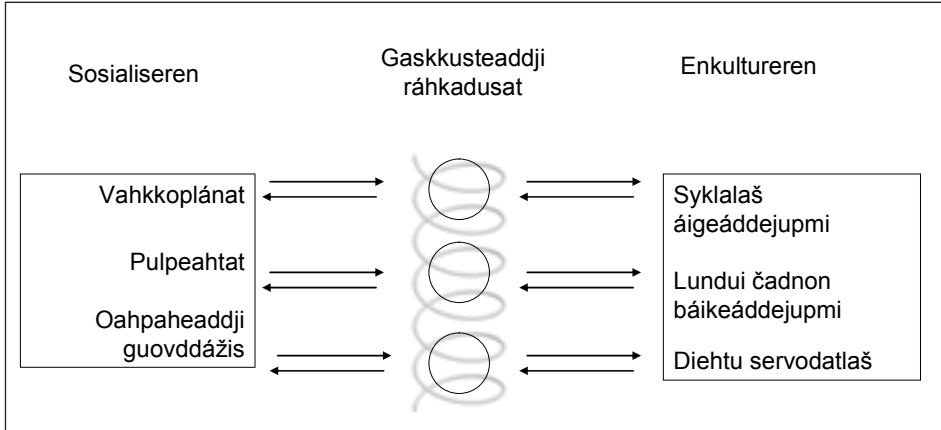
Dálá skuvla ja bajásgeassin dábálaččat sosialiserejit servodahkii, vaikke ulbmil sámi oahppoplána maŋŋá leage ideologalaš dásis rievdan. Árbevirolaš kultuvrras vánhemiid enkulturašuvnna ulbmilin leamašan sajáidahttit mánáid servožii ja oahpahit eallinvuogi (Judén-Tupakka 2003: 315). Enkultureren namalassii sisttisoallá dieđuid bajásgeassima ja bearraša árvvuin, mat leat seilon kultuvrralaš árbin. Eeva-Liisa Rasmus dutkamuša mielde enkulturerema proseassa lea vealtameahttun sáme kultuvrii. Enkulturerema bokte sámemánáide ja -nuoraide šaddá fámoláš sápmelaš identitehta, mii eastá assimilerema váldoálbmogii. (Rasmus 2004: 138.) Enkulturašuvdna oaivvilda proseassa, mas indiviida oažžu kultuvrralaš diehtodási ja láhttenvuogi. Dat ohppojuvvojit eallinagi áigge árgga ja barggu olis. (Jargon 1994: 52.)

Enkulturerendoahpágiin sáhttit govvet sámevuhtii šaddama proseassa.

Enkulturašuvnnas indiviida oahppá jáhkuid, dieđuid ja láhttenvugiid, mat dárbbášuvvojit go galgá doaibmat kultuvrra lahttun. Kultuvrra lahtuin enkulturašuvdna dáhpáhuvvá mánnávuodas árgga bargguid olis hárjehallamiin ja oahpahallamiin. Mañit vásáhusat eallimis maiddái sisttisdoallet doaimma, mii doarju enkulturašuvnna. Enkulturašuvdnaproseassa doarju individuála iešgova ovdáneami ja identitehta šaddama. (Barfield 1997: 149–150.) Ovdamearkan sámi máilmmigovva ja skuvlla doaimmat sáhttet leat ruossalasvuodas gaskaneaset. Jus mánát galggašedje oahppat sámi máilmmigova, galget sii beassat oassálastit doaimmaide, maid vuodđu lea sámivuodas.

Enkultureren ja sosialiseren orrot johtimen sámiid oaidninvuogis ain iešguhtege guovlluide. Enkulturerema ulbmilin lea gáhttet kultuvrra ja sosialiserema ulbmilin fas vuogáiduhttit sámiid skuvlla njuolggadusaid bokte servodahkii. Sámiid kultuvra ja máilmmegovva spiehkasiit váldoálbmogiid kultuvrras ja eallindilis. Nuppe dáfus fas árbevieruid galgá gáhttet, muhto nuppe dáfus máiddái servodahkii ferte vuogáiduvvat. Dát lea dilemma, mii lea ain juo maiddái pedagogihka diehtaga siste hástalussan (gč. Kivelä – Siljander 2008).

Norgga beale oahppoplánas leat čielga nátionálalaš ideologiijat gávdnamis (gč. Øzerk 1999: 60; 182–190). Nu skuvlla enkulturašuvdnii veadjá báhcit unnit rolla. Skuvlla ortnegat leat oktavuodas áigeáddejupmái, báikeáddejupmái ja diehtoáddejupmái, mat oarjemáilmmis leat earáláganat go veardida daid sámiid áddejupmái. Áigeáddejupmi lea oarjemáilmmi servodagas lineára, go fas sámit áddejit áiggi syklalaččat oktavuodas jagiáiggiide ja daidda guoskevaš bargguide. Báikeáddejupmi lea skuvlla oktavuodas čadnon fysalaččat skuvllii go fas sápmelaš áddejumis deattuhuvvo luonddu ja birra oktavuoha. Ovdamearkan sámiin lea nana čanastat báikái. Báikeáddejupmái laktasa maiddái guovllu ádden ja meahcis dádjadeapmi. Diehtoáddejupmi skuvllas lea fas dávjá autoritehta viegas, mii oidno das ahte oahpaheaddji lea luohkkálanjas guovddážis ja jienas. Sámivuodas diehtu oidnojuvvo oktasážžan ja lea dávjá ráđđádallama boadus.

Govus. Áige-, báike- ja diehtoáddejupmi gaskkusteadđji ráhkadussan sosialiserema ja enkulturerema bokte (Lauhamaa 2008: 167).

Guovddázis gaskkusteadđji ráhkadusaid málles lea báike-, áige- ja diehtoáddejupmi (govus). Dákkár málles galgá leat fárus hermeneuhtalaš riekkis, vai bastit váldit holisttalaš jurddašeami vuhtii. Dát govva lea okta unna oasáš kompleaksa skuvlaoktavuođas, muhto viidábut sámi skuvlla oktavuođas lea sáhka min iežamet sápmelaš vuolggasajiin. Hermeneuhtalaš rieggá konnektiivvalašvuohta ferte leat sámeskuvlakonteavsttas fárus gaskkusteamin árbevirolaš ja modearna áddejumiid oktavuođa. Almmá hermeneuhtalaš rieggá haga, sámeskuvllaid idelogiija veadjá báhcit guorusin dahje naturalisttalažžan, mii ii leat sámi skuvlla ulbmilin. Hermeneuhtalaš rieggá vehkiin sáhttit ovtastit sámeskuvlla oktavuhtii vássán-, dálá- ja boahhtevuođa jearaldagaid. Sámiide guoski skuvlen galgá čoavdit vássánáiggi, dálá áiggi ja boahhtevuođa hástalusaid oktiiheiveheami. Jurddašeapmi muittuha hermeneuhtalaš rieggá (Gadamer 2004: 29–39) ja Brunera (1963) spirálaprinsihpa.

Loahppasánit

Lean dán čállošis válddahallan sámi oahpahusa áige-, báike- ja diehtoáddejupmi. Guovddázis lei smiehttat gaskkustitgo vai vierismahttetgo sámi skuvlla rituálat, mat gusket áige-, báike- ja diehtoáddejupmái. Sámi máilmmigova nannen lea hástalusson oahpahusa organiseremis, dasgo skuvllat dávjá čuvvot oarjemáilmmi skuvlakultuvrii mihtilmas vugiid. Oarjemáilmmi

vuohkin oaivvilduvvojit lohkanortnegat, fysalaš lanjageavaheamit ja bargovuogit, mat cuvkejit ja háddjejit oahppiid sápmelaš máilmmigova dahje dahket veadjemeahttumin fievrredit sámi áige-, báike- ja diehtoáddejumi skuvlii. Skuvla berre váldit atnui kultursensitiivavuoda, mii mearkkaša dan ahte sámi vuolggasadji, oahppiid duogážit ja báikkálašvuolta váldojuvvojit buorebut atnui. Skuvla berrege hukset rituálaid main sámevuolta livččii eanet guovddáži. Hástalussan oppalaččat lea, mo sámi skuvlakultuvrra rievdatišgoahtit organisašuvdnateorehtalaš ja májggakultuvrrat doaibmanrámmaid oktavuodas.

Sáhka lea das, makkár disipliinnaid oarjemáilmmi skuvlakultuvrra áddejumiit huksejit ja manne. Rituálaid doahpaga vehkiin sáhtá čalmmustahttit makkár hástalusaid kultuvrralaš deaivvadeamit buktet sámi oahpahussii. Skuvlla vuolggasaji Sámis sáhtá dulkot gáržin ii dušše sámi dilálašvuoda dihtii, muhto maiddá boaresáigásažžan skuvlakultuvrra iežas hástalusaid dihtii. Skuvlakultuvrra čuolbman lea boares organisašuvdnakultuvrra noaddi. Sajáiduvvan organisašuvnnaid hástalussan lea, ahte dat eai šat doaimmage nu bures organisašuvdnakultuvrra iešvuodaid dihtii eaige danne leat ođasteaddjit. Go ođđa organisašuvdnakultuvra riegeáda, de dat ohcagohtá iežas doaibmanrámmaid. Skuvla fas, mii lea organisašuvdnan boaris, ii šat ohcal ođđa doaibmanvugiid muhto baicce geahččala seailuhit boares vugiid. Aiddo dán dihtii skuvlakultuvrra rievdadusat leat njoazit ja gággagat.

Sámi bajásgeassima ja sámivuoda jurdagiid sajáidahttin lea guovddáš jearaldat mikrodási sámi skuvlii – geavtlaš oahpahusa organiseremii. Oahppiid berrešii sosialiseret dahjege nugo lean čuoččuhan, enkultureret iežaset kultuvrii, eaige enkultureren ja sosialiseren oččošedje leat ruossalasvuodas nugo dál orru leamen dilli eanaš skuvllain. Sivva ii leat goittotge oahpaheddjiid, muhto sivat baicce gávdnojit skuvllas ilbmanupmin ja váldo-
oktavuodain, mat gusket sámiide ja skuvlengažaldagaide. Dieno dálá geavadagat vierismahttet sámi oahppiid sámi máilmmigovas. Skuvlakultuvrra ulbmilin lea joatkit mielaid čiegus koloniserema, go dat organiserema oahpahusa fábritservodahkii heivvolaš áige-, báike- ja diehtoáddejumi bokte. Danne čuoččuhan, lea dárbu earuhit sosialiserema ja enkulturašuvnna doahpágiid, vai earuhit nyánsaerohusa mii daid gaskkas lea. Nyánsalaččat dáid doahpágiid erohusa suokkardallama boadus lea, ahte sámivuolta galggašii sámiid skuvlemis guovddáži iege váldokultuvra.

Sámi skuvllat ja oahpaheaddjit dahket iešguhtege guovllus mearkkašahtti ja dehálaš barggu. Livččii sávahahtti, ahte diet bargu nannejuvvošii buoremus lági mielde. Oahpaheaddjit dárbbášit deaivvadanbáikkiid ja doarjaga, vai bastet lágidit ain buorebut kultursensitiivvalaš oahpahusa. Seammás dat máksá, ahte sámi oahpahuš berrešii leat friddja stáhta vuogádagain, vai dat sáhtta ovdánit iežas eavttuid mielde. Sámiid guhkkeli ollen ieštivren lea okta vuohki, mii sáhtášii buktit buorádusaid. Namalassii dalle sámi skuvlejumi sáhtášii organiseret odđa láhkai riikkaid rájain beroškeahtta.

GÁLDUT

Dutkanmateriála

Dutki iežas beaivegirji čakčat 2001.

Girjjálaš gáldut

- BALTO, ASTA 2008: *Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra odđa buolvvaide. Dekoloniseren akšuvdnadutkamuš Ruota beale Sámis*. Dieđut 4/2008. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- BARFIELD, THOMAS (doaim.) 1997: *The dictionary of anthropology*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- BERGLAND, EINAR 2001: *Samisk skole og samfunn. Plattform for pedagogisk utviklingsarbeid*. Dieđut 4/2001. Guovdageaidnu/Kautokeino: Sámi Instituhtta.
- BRUNER, JEROME S. 1963: *The Process of Education*. New York: Vintage.
- CUBAN, LARRY 1993 (1984): *How Teachers Taught. Constancy and Change in American Classrooms 1880–1990*. 2nd ed. New York: Teachers College Press.
- GADAMER, HANS-GEORG 2004: *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofassa*. [2. preanttus]. Suomagillii Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.
- FJELLSTRÖM, PHEBE 1985: *Samernas samhälle i tradition och nutid*. Värnamo: P. A. Norstedts & Söners Förlag.
- FREINET, CÉLESTIN 1987: *Ihmisten koulu: Käytännön opas kansan koulun työvälineiden, opetusmenetelmien ja kasvatuksen järjestämiseen*. Suomagillii Laila Oksanen. Helsinki: Elämäkoulu.
- HALL, STUART 2003: Kulttuuri, paikka, identiteetti. – Mikko Lehtonen – Olli

- Löytty (doaim.), *Erilaisuus* s. 85–128. Suomagillii Juha Koivisto. Tampere: Vastapaino.
- HANNERZ, ULF 2003: Kulttuurin määritelmien yhteentörmäys. – Mikko Lehtonen – Olli Löytty (doaim.), *Erilaisuus* s. 213–232. Suomagillii Olli Löytty. Tampere: Vastapaino.
- HELANDER, ELINA – KAILO, KAARINA 1999: *Ei alkua ei loppua. Saamelaisten puheenvuoro*. Helsinki: LIKE.
- JARGON 1994: *Kulttuuriantropologian englanti–suomi-oppisanasto* 1994: Laura Manninen – Outi Hallia – Timo K. Hautala – Marjo Kumpulainen – Johanna Latvala – Minna Laukkanen – Minna Mäkinen – Ismo Nurmi – Tanja Rovio – Nina Sääskilahti (doaim.). JYY julkaisusarja 35. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta.
- JUDÉN-TUPAKKA, SOILA 2003: Kasvatusantropologian historiasta ja keskeisistä käsitteistä – enkulturaatio, siirtymärituaalit ja transkulturaatio. – Heidi Sinevaara-Niskanen – Raimo Rajala (doaim.), *Kasvatuksen yhteisöt – uupumista, häirintää vai yhteisöllistä kasvua?* s. 311–325. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 3. Lapin yliopisto. – <http://ktk.ulapland.fi/kasvatuspaivat/index.htm> (18.1.2009).
- KIVELÄ, ARI – SILJANDER, PAULI 2008: Kohteena kasvatustiede. – Pauli Siljander – Ari Kivelä (doaim.), *Kasvatustieteen tila ja tutkimuskäytännöt. Paradigmat katosivat, mitä jäljellä?* s. 9–30. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- KUOKKANEN, RAUNA 2007: *Reshaping the University. Responsibility, Indigenous Epistemes and the Logic of the Gift*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- LAUHAMAA, PIGGA 2003: Oahpaheamis oahppamii – Sámi skuvlla oahppama organiserema guorahallan bargovugiid vuodul. – Vuokko Hirvonen (doaim.), *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforpma 97 evalueren* s. 36–53. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- 2008: *Saamelaisopetussuunnitelman merkitys. Tutkimus saamelaisopetuksen organisoinnista*. Lisensiaatintyö. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto.
- MONTESSORI, MARIA 1969: *Lapsen salaisuus*. [5. preanttus]. Suomagillii Juho A. Hollo. Porvoo/Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.
- NURMI, KARI E. – KONTIAINEN, SEPPO 1995: A framework for adult learning in cultural context: Mediating cultural encounters. – Antti Kauppi – Seppo Kontiainen – Kari E. Nurmi – Jukka Tuomisto – Tapio Vaherva

- (doaim.), *Adult Learning in a Cultural Context* s. 65–71. Helsinki, Lahti: Adult Education Research Society in Finland.
- OAHPAHUSDIREKTORÄHTTA 2008: *Máhttolokten sámi oahppoplánabuvttus*. Oslo. [http://www.sametinget.no/kunde/filer/Kunnskapsloftet%20samisk_NORDSAMISK\(1\).pdf](http://www.sametinget.no/kunde/filer/Kunnskapsloftet%20samisk_NORDSAMISK(1).pdf) (26.2.2009).
- O97S 1997: *10-jagi vuodđoskuvlla sámi oahppoplána./Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- RASMUS, EEVA-LIISA 2004: *Saamelaisen identiteetin merkitys Utsjoen nuorille. Kasvatusantropologinen tutkimus saamelaisten maailmankuvasta ja identiteetistä*. Pro gradu -tutkielma. Luokanopettajakoulutus. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto.
- SARA, MIKKEL NILS 2003: *Árbevirolaš sámi dieđut ja máhtut sámi vuodđoskuvllas*. – Vuokko Hirvonen (doaim.), *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforbma 97 evalueren* s. 121–138. Kárášjohka: ČálliidLágadus.
- SMITH, LINDA TUHIWAI 1999: *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. London/New York: Zed Books Ltd.
- STEINER, RUDOLF 1979: *Ajankohtaisen koulun pedagogiset perusteet. Kolme kirjoitusta ensimmäisen Waldorf-koulun avaamisen johdosta Stuttgartissa 1919*. Suomagillii Ulla Ahmavaara ja Sirkka Olkkonen. Lahti: Lahden Steiner-pedagoginen työpiiri.
- WULF, CHRISTOPH 2008: *Producing the Social in Rituals. Education and Learning, Mimesis and Performativity*. Pauli Siljander – Ari Kivelä (doaim.), *Kasvatustieteen tila ja tutkimuskäytännöt. Paradigmat katosivat, mitä jäljellä?* s. 51–71. Turku: SKS.
- ØZERK, KAMIL 1999: *Opplæringsteori og læreplanforståelse: En opplærings-teoretisk, læreplanteoretisk og pedagogisk-filosofisk tilnærming til grunnskolens opplæringspraksis og de nye læreplanverkene L97 og L97 Samisk*. Vallset: Oplandske bokforlaget.

Strengthening Sami Foundations in Instruction

The implementation of a Sami curriculum is challenging in schools that are located in the Sami region of Norway. Socialisation, or the way schools adapt students to society, and enculturation, or the role that Sami culture plays in schools, conflict with each other. For this reason, schools need more intermediary factors that would narrow the differences between the mainstream culture and Sami culture. According to the results, the Sami schools that participated in the study do not make sufficient use of various traditional or alternative teaching techniques and practices for organising teaching that has a link to Sami culture. For instance, local people, nature and flexible timetables played only a limited role in teaching practices. In this article, the rituals of the Sami school are further examined. Timetables, classrooms as physical environment and teacher behaviours are understood as rituals. Sami schools should rethink these rituals when considering its shape and function.

Pigga Lauhamaa

Sámi allaskuvla

pigga.lauhamaa@samiskhs.no